

Što sve krije Vranicanijeve poljana

• Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture najavio i sanaciju kamenog bedema na potezu Strossmayerovog šetališta

Ovih se dana u tisku pojavila vijest o arheološkim istraživanjima koja će se provesti na dijelu Vranicanijeve poljane na Gornjem gradu. Zagrebački Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode najavio je opsežne građevinske zahvate na tom dijelu srednjovjekovnog Gradeca, predmnijevajući pri tom sanaciju kamenog bedema na potezu Strossmayerova šetališta, koji već čitav niz godina osipanjem svoje zidne strukture ugrožava prolaznike ovog poznatog zagrebačkog šetališta.

Hvale vrijedna nakana gradske uprave rezultat je njezina svakodnevnog poslovnog angažmana na zaštiti naše kulturne baštine, ali dijelom i ustrajnog i nesebičnog osobnog angažmana djelatnika navedenog zavoda u valorizaciji i očuvanju onih dijelova Grada koji ga čine kulturnom metropolom Hrvatske.

Interes šire javnosti pobudila je činjenica kako je riječ o jednoj od rijetkih, stambeno ili poslovno, neiskorištenih parcela unutar najstarije gradske jezgre. Danas stječemo dojam kako na njoj nije niti bilo izgradnje tijekom devetstoljetne urbanizacije Gradeca, ali poneki stari Zagrepčanin prisjetit će se kako je tijekom prvih ratnih dana 1941. godine na ovome prostoru srušen čitav kompleks starih zgrada koji se nalazio na prostoru omeđenom s istoka kulom Lotrščak i zgradom u Vranicanijevoj ulici br. 1 te zgradom Državnog hidrometeorološkog zavoda na zapadu.

Tek pomni promatrač, s izvježbanim okom za arhitektonske detalje, primijetit će na istočnoj fasadi Zavoda – nekadašnjoj palači Ludovika Jelačića iz 19. stoljeća – ostatke kamenih doprozornika i krovništa koji svjedoče o postojanju ranijih građevina na tome mjestu.

Naime, i ova je parcela, kao i svaki skup i dragocijen gornjogradski pedalj zemlje, tijekom svoje povijesti, prošla čitav niz građevinskih izgradnji i preinaka.

Prema povijesnim izvorima najstarija srednjovjekovna faza gradnje datirana je u vrijeme oko sredine 13. stoljeća, kada, prema nalogu kralja Bele IV, građani Gradeca podižu čvrsti kameni bedem i kulu Lotrščak kako bi stvorili snažan fortifikacijski sustav koji bi im pružio sigurnu zaštitu od eventualne nove provale zastrašujućih Tatara.

Premda se oni više nikada nisu vratili na prostore hrvatsko-ugarske države, strah i sjećanje na njihova pustošenja ostali su duboko ukorijenjeni u lokalnoj predaji. Stoga je i utvrda, sa zidovima debelim dva metra, građena pomno i predano te je grad štitila, sa znantnim poboljšanjima, i u vrijeme osmanlijskih prodiranja na zapad europskog kontinenta.

U razdoblju 14. stoljeća nije na tom prostoru zabilježena nikakva građevinska aktivnost, no vrijeme 15. stoljeća razdoblje je ubrzanog naseljavanja i intenzivirane izgradnje svjetovnih i sakralnih objekata.

Već 1439. godine povijesni izvori spominju postojanje »capella Sancte Marie Virginis«, crkve s ulazom na južnoj strani i svetištem na istoku koja je, krajem 15. stoljeća, bila u posjedu dominikanki.

Takav je prikazana i na najstarijem nacrtu Zagreba iz polovine 16. stoljeća na kojem su, istočno od kapele, vidljivi krovovi dviju kuća.

Ucrtane kuće su, možda, iste one koje se spominju u dokumentima iz 15. stoljeća kao privatne kuće s gospodarskim zgradama djelimice rađenim od drveta, ali bi mogle biti i novosagrađeni objekti ženskog samostana.

Za taj samostan tragove nalazimo u dokumentima iz 16. stoljeća, a u njegovu se sklopu vjerojatno nalazila i crkva.

Tijekom 16. stoljeća, kada dominikanci napuštaju Zagreb, pokojnici se još uvijek sahranjuju oko navedene kapele.

Gradski magistrat darovao je na samom početku 17. stoljeća – 1607. godine – crkvu »napuštenu od redovnica« koja se nalazila nedaleko njihova »ruševnog« samostana isusovcima, kako bi

Rušenje samostanskog kompleksa 1941. godine

imali gdje obavljati službu Božju, dok ne izgrade crkvu Sv. Katarine.

Razdoblje prve polovine 17. stoljeća obilježeno je prestankom intenzivne osmanlijske opasnosti za grad, povratkom redovnika i izuzetnim građevinskim zahvatima, kako na cijelom Gradecu, tako i na današnjoj Vranicanijevoj poljani.

Tako 1618. godine u Zagreb dolaze kapucini te im, na zahtjev gradskog magistrata, isusovci ustupaju dio svoga zemljišta.

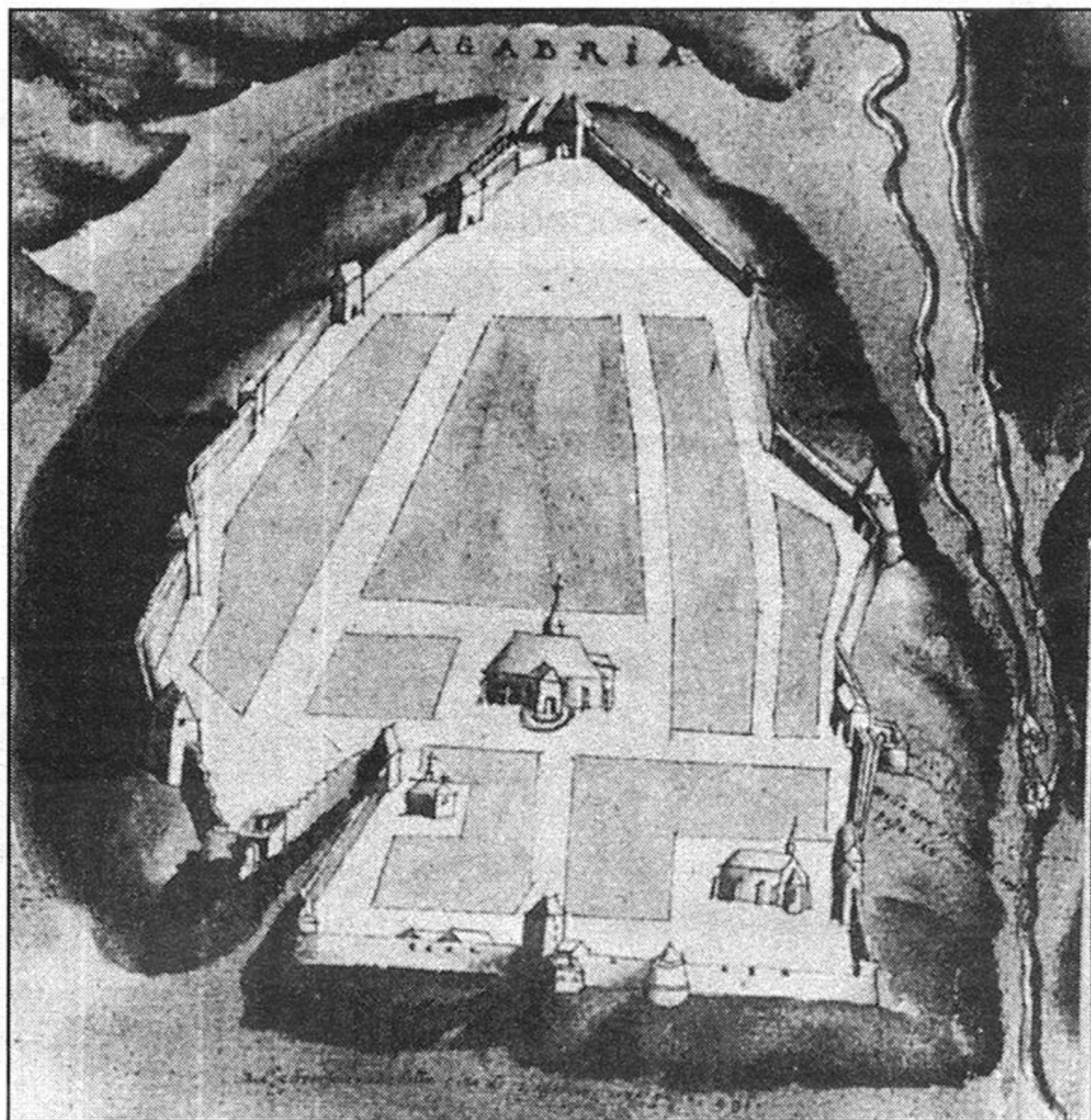
Na tom prostoru će – između 1618. i 1620. godine – izgraditi crkvu Uznesenja Marijina.

Potom su 1639. godine, zapadno od kule Lotrščak, remetski pavlini izgradili jednokatni objekt.

Prema tadašnjim je uzancama, a po prestanku vojne opasnosti, bila dozvoljena gradnja uz gradski bedem te su, kao i svi onodobni graditelji, pavlini iskoristili zid utvrde za južno pročelje svojega objekta.

Isto su učinili i isusovci koji su uz crkvu na toj parceli podigli i samostan završen 1650. godine.

Isusovci su samostan koristili do 1788. godine kada se ukazom cara Josi-

Snimio: B. Rakasović

Nacrt Gradeca iz 16. st.

pa II. ukidaju mnogi crkveni redovi, a isusovci su bili dužni prepustiti samostan franjevcima s Kaptola, koji su pak svoj samostan morali predati vojsci.

Nije poznato koliko su franjevci ostali u samostanu, ali je poznato da je već 1804. godine u njemu stanovao neki krčmar.

Odmah potom, 1805. godine, samostanski sklop (zgrade, vrt i crkva) prodan je barunu Ferdinandu Kulmeru, a profesor Ludovik Jelačić na dijelu vrta i na mjestu nekadašnje isusovačke crkve Uznesenja Marijina (kojoj su pripadali sačuvani dijelovi doprozornika pronađeni tijekom rušenja samostanskih zgrada 1941. godine) izgradio je do 1826. palaču koja je bila jedan od najljepših objekata tadašnjeg Zagreba.

Svi ovi podaci svjedoče o kontinuitetu naseljavanja i gradnje na današnjoj Vranicanijevoj poljani koja je tijekom druge polovine 20. stoljeća, nakon uklanjanja samostanskih objekata, ostala neizgrađena.

No, to ne znači kako nije bilo ideja da se na njoj izgrade objekti javnoga sadržaja. Jedno se vrijeme razmišljalo o izgradnji Muzičke akademije na tom mjestu. Ipak je ona ostala neudomljena sve do danas. Razmišljalo se i o gradnji ekskluzivnog hotela na ovoj, možda najatraktivnijoj, gradskoj lokaciji.

Sve te ideje nisu realizirane bilo zbog neisplativosti ili prevelike investicije, bilo zbog infrastrukture Gornjega grada ne-

prilagođene zahtjevima suvremene urbanizacije. Nemali problem zasigurno predstavljaju i materijalni ostaci gore navedenih građevina koje su na tom prostoru podizane tijekom povijesti.

O njima svjedoče i arheološki nalazi otkopani tijekom sondažnih arheoloških istraživanja koja je 1969. godine proveo tadašnji Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture pod vodstvom prof. Ivana Šarića.

Rezultati tih istraživanja segmentno su potvrdili sve navedene građevinske faze i ukazali na, moguće, vrlo vrijedne nalaze koji se još uvijek nalaze pod današnjim dječjim igralištem.

Kako bilo, najava novih sistematskih arheoloških istraživanja i sanacija ruševnog bedema na Strossmayerovu šetalištu pobuđuju maštu i zanimanje zagrebačke javnosti. Poglavitito stoga što je riječ o izuzetno – povijesno i gospodarski – zanimljivoj lokaciji na kojoj bi svako buduće urbanističko rješenje moralo respektirati povijesnu slojevitost; inkorporirajući je u sliku Gornjega grada – naseljavanog od prapovijesnih vremena do danas.

Ono bi moralo sadržavati prezentaciju svih tih arhitektonskih faza i kulturnih slojeva, kako bi se dočarao historijat Gradeca i njegov geografsko-strateški značaj koji ga je uzdigao na položaj najznačajnijeg grada na prostoru sjeverne Hrvatske.

Boris Mašić